

חורף גשום או חורף שחון?

האם אנו עתידים לראות עוד כלות וחתנים של פרס נובל בשנים הקרובות?
האם יזכו הישגי המדענים הישראלים להכרה עולמית בעתיד?

מאת אהרן צ'חמבר

בעשור השישי למדינת ישראל זכו ארבעה חוקרים ישראלים בהכרה החשובה ביותר שמעניקה קהילת החוקרים הבין-לאומית למגלים ולפורצי דרך – פרס נובל: הפרופסור דניאל כהנמן (מאוניברסיטת פרינסטון ומהאוניברסיטה העברית בירושלים) זכה בשנת 2002 בפרס הבנק השוודי לכלכלה לזכרו של אלפרד נובל, על שימוש בשילוב של מחקר פסיכולוגי ומדע הכלכלה

לצורך הבנת תהליך השיפוט האנושי ומנגנון קבלת החלטות בתנאי אי-ודאות. שלוש שנים לאחר מכן, ב-2005, זכה עמיתו, הפרופסור רוברט אומן (מהאוניברסיטה העברית בירושלים), בפרס זה על מחקריו שהשתמשו בתורת המשחקים לצורך הבנת תהליכים בין-לאומיים כמו סכסוכים ושיתופי פעולה בין מדינות. ב-2004 זכינו הפרופסור אברהם הרשקו ואני תלמידו (מהטכניון) בפרס נובל לכימיה על גילוי המנגנון שבו משתמשים התאים החיים להחלפת חלבונים הנזוקים והבלתי שמישים בחדשים. לתגלית זו חשיבות ניכרת בפיענוח מנגנוני מחלות רבות, ובהן ממאירויות ומחלות ניווניות של המוח. התגלית משמשת את התעשייה לפיתוח תרופות לריפוי של אותן מחלות.

לכאורה זוהי סיבה לשמחה בהישג שגם מדינות ותיקות, גדולות ועשירות ממדינת ישראל מתקנאות בו. הידיעה כי פרס נובל ניתן על הישגים שחולפים עשורי שנים כדי לבססם ולעמוד על חשיבותם ועל תועלתם לאנושות, מעוררת את התקווה כי מדובר בתור המבשר את בוא האביב, ובהסתמך על היורה העתיר צפוי לנו חורף גשום: הישגי המדע הישראלי יזכו בהכרה עולמית גוברת והולכת. האומנם?! חוששני שלא, ובשל סיבות רבות ומצטברות נראה כי אנו עומדים בפני חורף שחון.

חשוב להבהיר כי פרס נובל איננו מטרה בפני עצמה, והוא איננו בהכרח המשקף החשוב ביותר של הישגי עמים ומדינות. על כן חשוב שאכן לא נראה בו מטרה אלא נחתור להישגים

הדרך הארוכה המוליכה אל פרס נובל, ההשקעה הדרושה להשגתו, התרבות העמוקה העומדת מאחוריו - שהיא תרבותו של העם היהודי לדורותיו - ישנו מן הסתם את השטף האקראי, אולי, שלו זכינו בחמש השנים האחרונות. גם אם יהיו לנו עוד כלות וחתנים, הם יישארו בשולי ההווה הישראלית, והשאלה מה יעשו בכספי הפרס תעניין את התקשורת יותר מן השאלה מה גילו ומה חשיבות תגליתם. בשבילי ההישארות בשוליים היא עדנה, והיכולת לחקור באין מפריע את מופלאות הבריאה ולהיות תייר מסוקרן בעולמו של הקב"ה היא המתנה היפה ביותר שזכיתי לה. לחברה הישראלית ולמדינת ישראל, הסטת הערכים המנחים את הפרט לשוליים היא סכנה קיומית.

הכותב הוא פרופסור מחקר לביוכימיה בפקולטה לרפואה ע"ש רפפורט בטכניון - מכון טכנולוגי לישראל וחבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

המאמר מתפרסם גם בספר: "ישראל 60 - ואלה שנות (1948-2008)" בעריכת נסים משעל, 2008, באדיבות "משכל הוצאה לאור והפצה בע"מ".

בחינוך, במדע ובטכנולוגיה תוך שימורם והנחלתם של ערכי רוח - תרבות, היסטוריה ודת - ההופכים אותנו לעם עצמאי במדינתו. פרס נובל הוא משני לאלה ויבוא כהכרה על השקעה בכל התחומים הללו.

שאלה מרתקת היא אם חזרת העם היהודי לארצו וחיודש הקוממיות הממלכתית לאחר אלפיים שנות גלות הקהו את הגניוס היהודי. כרבע מחתני פרס נובל הם יהודים - הישג מעורר פליאה לעם קטן ומפוזר, למוד סבל ורדיפות לדורותיו. עם זאת חלקם של מדענים ישראלים בקרב הזוכים קטן הרבה יותר כאשר מביאים בחשבון את העובדה שכמחצית מן העם היהודי נמצא בישראל. חשבון פשוט מלמד כי חלקם של מדעני ישראל בפרס היה צריך להיות פי עשרה לפחות, כארבעים כלות וחתנים במספר.

לא ניתן להימלט מן השאלה המטרידה אולי, שאין עליה תשובה ברורה, באשר לתפקיד הגולה ביצירת הגניוס היהודי. האם הרדיפות המתמידות, אי-היכולת לשבת דרך קבע ובבטחה על קרקע יציבה, ההסתרות מפני השלטון והפחד מפני הכנסייה - הם שהביאו את היהודי לחיפוש מתמיד אחרי מקצועות ופרנסה שעיקרם ידע שניתן להעבירו בראש ממקום למקום - רפואה, מדע, משפט, מסחר ולימוד תורה? האם כל אלו הפכו את הלימוד וההשכלה לאומנות יהודית ייחודית והביאו אותם לרמה בלתי מושגת על ידי אחרים? והנה הקמת מדינת ישראל והגשמת החלום בן אלפיים השנה הקהו את הצמא לידע ועשונו ככל העמים.

נוסף על עניינה של השאלה המרכזית והחשובה הזאת חלו עם השנים שינויים פנימיים רבים בחברה הישראלית: חברתיים, פוליטיים, תרבותיים, לאומיים ודתיים, מלווים בשינויים מקבילים באופייה של ההנהגה, בסולם עדיפויותיה ובדרך בחירתה והתנהלותה. אל אלה חלחלו השפעות של התרבות המערבית אשר גרמו יחדיו לדחיקת החינוך הערכי, לדחיקת היצירה, ההשכלה והתרבות כערכים מובילים, ואת מקומם תפסה תרבות ההצלחה הכלכלית, הבידור והספורט, ואילולי היום אינם מצויים עוד בהיכלי תורה אלא במגרשי הכדורגל ובחדרי ההשקעות.